

Varpas išeina kas
antras mėnesis. Metinė
prekė su parsiantimu:
Rusijoje (kuver-
tuose) 5 rubl.,
Prusuose 3 auks.,
Amerikoje ir kitur 4 auks.

VARPAS

Apgarsinimai V a r p e,
ištisa eilutė smulkas
rašto, kaštuoja
60 fen. arba 30 kap.

literatūros, politikos ir mokslo dvimėnesinis laikraštis.

Neramus kaimynai.

Paskutiniame laike nerandame nė vieno lenkiško laikraščio, kuris kiekviename beveik savo numeryje nesiskųstų ant firmos H. K. T., jos piktų pasikėsinimų priešais lenkus ir jų kalbą. Vadas Austrijos obstrukcionistų, Volff, nuolat varomas lenkų per serengą be kokios mielaširdystės. Tai-gi išrodo gana keistu dalyku, dėlko lenkai, jausdami skriaudas ant savo kailio, nesuipranta, kad lietuvių kailis teipo-gi turi buti jautrus ant tokiųpat skriaudų; dėlko lenkai, pykdami ant hakatistų už save, patys elgiasi su lietuviais, kaip hakatistai; dėlko jie, tyčiodamiesi iš Volff'o, gėrasi savo obstrukcionistais Lietuvoje, visokiais Volff-palaikiais — Višnievski'ais; vienu žodžiu, dėlko užmiršta pamatinę tiesą: nedaryk kitam to, kas tau pačiam nemela.

Nuopat pradžios apsiireikimo mus tautiškos idėjos daug teko nukęsti nuo lenkų, o juo buvo skaudu, kad lenkai visai nenorėjo suprasti mus siekių, anė išklaustyti pasiteisinimų — klausė tik bobiškų pliauškimų, gemančių tarp tųpat lenkų ant pamato neprielankumo mūsų atgijimui. Bet tai liko jau toli užpakalyje. Stengiasi vėl lenkai išmėtinėti, buk t. v. „litvomanai“ patsidavę maskolių valdžiai, nors toki liudytojai, kaip Kalvarijos, Kauno, Peterburgo kalėjimai, galėtų rodos atidaryti išmėtinėtojams akis. Kad lenkai turi ištikro akis apneštas, parodo ir tas dalykas, kaip jie vaidyiasi, neišsiteddami su lietuviais dėl kalbos net bažnyčioje. Lietuviškose parapijose, esančiose arčiau ozurų arba ir prie miestų, buvo nuo senei užsilikusi bažnyčioje kalba lenkiška, kad ir lenkų visoje parapijoje būtų tik maža saujaalė. Atėjo laikas, kada lietuviai susiprato, juogiai savo bažnyčioje turi tiesą vartoti suprantamą jiems prigimtąją kalbą. Lenkai, vieton pripažinti lietuviams teip aiškia teisybę ir gražiai susitaikyti, idant, nekenkiant vieni kitiems, galima būtų vartoti bažnyčioje abi kalbas, pasišiaušiojo ir stengiasi visomis keturiomis neįleisti lietuvišką kalbą į bažnyčią. Ir štai nuo keleto metų nesibaigia bažnyčiose vaidai ir karčeminės scenos, nekaltant jau apie peštynes lauke, kur lenkai kvietėsi į pagelbą net žydus ir kacapus. Vieni tų vaidų

tapo apmalšinti vietinių kunigų, o kiti atsi-rémė net į Varšavos generalgubernatorių, nėra lenkai kreipėsi ten su skundais ant lietuvių. Generalgubernatoriui atmetus lenkų skundą ir pripažinus tiesą lietuviams, lyg buvo ir aprimę. Bet, kada atėjo į Seinus dabartinis vyskupas, lenkų viltis atgijo, jie vėl suspito ir priskundė vyskupui lietuvius, buk jie veją iš bažnyčios lenkų kalbą, trempią šventas tradicijas, kurstą bjaurius instinktus ir tt., Irgijus lenkams tokiu budu drąsą, tuoj atsi-rado ir liudyjimai jų smarkumo, liudyjimai, stačiai nurodantieji, kad vaidus kursto ne „litvomanija“, o tik išireižusi „lenkomanija“. Seinų parapijoje yra pusėtinai skaitlius lietuvių, kuriems šįmet atėjo noras pagarbinti Dievą lietuviškoje kalboje. Išsimokino lietuvišką giesmę ir, nenorėdami įlįsti kam nors į kelią, pasirengė pagiedoti jau po visam, kada niekam užkenkti negalima. Turėjo pamatą manyti, kad nors tiek tiesos turi prie savo parapijos bažnyčios. Tik štai giesmininkai gauna anoniminius laiškus, kur lenkai grumuoja, kad jeigu lietuviai kėsėsis lietuviškai giedoti bažnyčioje, tai atsiras akmens, langų byrėjimas ir kitos baisybės. Lietuviai parodė tuos laiškus vyskupui ir buvo sudrausti nuo giedojimo. Vaido dėlto nekėlė. Dėlko lenkai tokiam padėjime vaidyiasi? Dėlko, sudėdami parapijos didumą, paveržia sau visas tiesas prie bažnyčios, prileisdami lietuvius tiktai prie prilaikymo jos, o nirsta ir kelia pragarą ten, kur lietuviai nori atgriebti ir pasilaikyti sau prigulinčias didumos tiesas? Jug ta pati teisybė priverstina lenkams ir lietuviams. Volff — Višnievski suskundė vyskupui, laike atlankymo dijecezijos, vienos parapijos jaunosius kunigus, buk jie paikiną žmones su „litvomanija“ ir kurstą juos prieš lenkus. Vyskupas, išklauses, pareikalavo paliudyjimų ir pridurė, kad jeigu tai teisybė, tai kunigai bus nubausti, o jeigu ne teisybė, tai p. Višnievski liks melagium, intrigantu. Volff — Višnievski tuojau pristatė liudytoja, kuris ir paliudyjo, kač Volff-Višnievski . . . meluoja. Įkandus žmonių liežuviai saką, tas atsitikimas turėjęs ant Volff - Višnievski'o obstrukcijos įtekme *ol. ricini*. Ko-gi norėti nuo aklių miešionpalaikių, klausančių tame dalyke tik-

tai instinkto pobudžių, jeigu toks inteligentas su augštesniu apšvietimu nesigėdi platinti net intrišką, kad tik atspirti nuo bažnyčios lietuvišką kalbą. Ar da ir tokiam žmogui (tur but da-gi juristui) neaišku, kokios tiesos priguli lietuviškai kalbai lietuviškose parapijose ir kaip toli gali siekti tiesos kalbos lenkų, sudedančių tose parapijose vos užtemyjamą mažumėlę? Tai ne, Volf-Višnievski'ui aišku, kad čia lietuviai eina keliu teisybės ir lenkų neskriaudžia. Jeigu jis taip stato keterą, tai ne apginimui teisybės, o tik apginimui liekanų, primenančių senovės lenkišką politiką Lietuvoje, netekusią viena po kitai visų pozicijų, o da įsikabinusią į bažnyčios sienas. Tai-gi bažnytiniuose vaiduose ne „litvomanija“ kalta, o tik „lenkomanija“, aiškiai parodžiusi savo ragus naujam vyskupui. Čia lietuviai stoja tiktai kaip parapijonys, o lenkams matoma rupi kas kita.

Tulose vietose kyla vaidai bažnyčioje per netaktą pačių prabaščių, kuriems, sakysiu, šiltas pečius rupi labiau, ne kaip parapijos reikalai. Vištytyje buvo vaidai aptildyti paties generalgubernatoriaus ir lietuviška kalba įleista į bažnyčią. Nežiurint ant to, dabartinis naujas prabašcius, kun. Marma, pardavė miešcionims lietuvišką kalbą už vežimėlį žagarų. Lietuviai šiame atsitikime pasielgė rimtai ir labai išmintingai: vaidu nekėlė ir tiktai pasakė, kad neduos prabaščiui kalėdos, kurią jam galėse sudėti miešcionys žagarais. Prabašcius, matydamas, kad žagarai ne kas per kalėda, grįžo vėl prie lietuvių gražumu, o paskiau tai net priversti norėjo, idant lietuviai giedotų bažnyčioje, bet veltui. Tuo žygiu užsibaigė taip, kad vyskupas liepė sakyti Vištytyje kas šventa diena po du pamokslu: lenkišką ir lietuvišką. Brangus vienok Vištyčio žagarai!

Vyskupas, atlankydamas pirmąkart savo dijeceziją, turėjo išklausti daug skundų dėl nesutikimų tarp lenkų ir lietuvių bažnyčioje, ir, žinoma, visur turėjo daryti tvarką. Bet laikėsi tame dalyke neaiškių, o kartais net ganą keistai išrodančių nusprendimų, taip kad vieton vienos netvarkos įvedė kitą, tiktai kitokią. Jeigu da pridėsime prie to sugrąžinimą vėl į lietuviškas bažnytines giesmes išmestų jau nelogiškų ir juokingai išverstų lenkiškų žodžių — ką net prasti žmonės pastebėjo — tai turime pasakyti, kad užvesta vyskupo nauja tvarka atsiduoda siek tiek Babilionija. Net tuli senesniejie kunigai išdrįso kritikuoti tą tvarką. Gal buti, kad tai kritikai davė pamata ne prielankumas lietuviams, o tik apmaudas dėl pažadėjimo pri-griebti smarkiau kunigus, bet vis-gi aišku, kad yra kas kritikuoti. Neabejojame, kad

vyskupas, apsipažinęs geriau su savo dijece-zija, apsvarstęs arčiau priežastis bažnytinių vaidų, užves tvarką priderančią, atiduodamas, pagal teisybę, kas lietuvių — lietuviams, o kas lenkų — lenkams.

Politiškas Europos išsitobulinimas XIX amžiuje.

(Pagal Ch. Seignobos'ą.)

Visoms Europos viešpatystėms XIX-tas amžius buvo amžium visuomeniškų ir politiškų permainų, didesnių ir staigesnių, nekaip kitam kokiam visatinos istorijos laike. Nuo 1814 metų visos viešpatystės permainė visuomenės ar politikos surėdymą. Beveik visose viešpatystėse (apart Anglijos, Švedijos ir Maskolijos) toms permainoms padėjo, ar net tiesiog jas padarė revoliucijos ir naminiai karai, daugelygi viešpatysčių net tarptautiški karai. XIX-tas amžius — tai laikai naminių revoliucijų. Iš kitos-gi pusės, sulyginant su praėjusiais amžiais, šitie laikai — tai tykumo laikai Europoj: 40 metų (1814—1854 m.) praėjo be didesnių karų, bertainis amžiaus (nuo 1870 m.) visai apėjo be karo, jeigu neskaityt karo Maskolijos su Turkija, o tarp tų dviejų ramių laikų tik per 15 metų traukėsi dideli karai (1854—1870). Revoliucijos ir karai šio amžiaus traukėsi labai ne vienodai. Beveik visos jos atsitiko per keletą sumišimo metų: 1820—1823, 1830—1835, 1847—1850, 1859—1870; tarp tų sumišimo laikų buvo ilgesni tykumo laikai.

Dabartinė istorija prasideda visatina reakcija prieš revoliucionišką Francuziją ir Napoleoną sugrąžinimu žemių, jų užkariautų, ir atgaivinimu valdžių, kurias jie sunaikinę buvo. Visoj Europoj politiška valdžia tapo sugrąžinta buvusiems karaliams, valdantiems su pagelba aristokratijos. Beveik visose viešpatystėse karalius ir jo ministrai turi neap-rubežiuotą valdžią, be jokių konstitucijų, be jokių parlamentų, be jokios kontrolės. Nekurios tiktai viešpatystės (Anglija, Francuzija, Niderlandija, Šveicarija, pietinės Vokiečių viešpatystės, Švedija, Norvegija, Lenkija ir Vengrija) turi parlamentą, išrenkamą iš ypatų, turinčių paskirtą turta; tas parlamentas turi duotas konstitucijos tiesas kontroliuoti ir nebut persekiojamu neteisingai; bet visur, net ir Anglijoj, parlamentas iš tikrųjų klausė ministrų.

Paprastas Europos surėdymas 1814 metuose visur buvo toks pats, kaip ir XVIII amžiu: valdė karalius su pagelba savo valdininkų (nekuriose pietinėse viešpatystėse tiesiog *camarilla* valdė). Didponiai, tuomet dar turtingesni už vos gimstančius didvaisbunius,

savo rankose turi ekonomišką valdžią, visuomeninį viešpatavimą, įtekmę ant karaliaus; šaliese-gi su parlamentu jie turi tiesas but išrinktais; jie iš vien su valdininkais valdo šalį. Armija, renkama ar iš rekrutų, ar iš pasamdytų žmonių, esti neapginėja tautai, o tik valdžios įrankiu karaliui. Kunigai, priklausantieji svietiška valdžiai, visur, apart pietinių viešpatysčių, prastojo buvusią dvasišką savo valdžią; visur jie pavirto į draugystę valdžios valdininkų.

Tokį surėdymą gina iš visų spėkų iš vien visi tie, į keno rankas pateko valdžia. Pagal formaliską susijungimą valdžios visų didžiųjų viešpatysčių turi prilaikyt tokį padalinimą žemių, koks tapo užtvirtintas 1815 m.; Austrijos valdžia, po Metternicho priežiūra, įkvepia savo dvasią visatinai politikai ir stengiasi priturēt *status quo* net naminiuose visų viešpatysčių dalykuose, idant neatsitiktų kokių nors politiskų permainų Europoj. Kiekvienoj šalyj laikosi tykus susijungimas tarp karaliaus, valdininkų, didponių, kunigų ir armijos, ir tokiu budu visi jie iš vien stengiasi užlaikyt esantį politiską surėdymą.

Prieš tokį tai visagalį susijungimą stoja (opozicija) priešininkai, kurie susideda iš neskaitylingos dar ir dažnai suvaržytos buržuazijos, iš gyventojų keletu didesnių miestų, iš besimokinančios jaunuomenės, iš keletu rašytojų, o šaliese, išdraskytose ar paglemžtose po svetimšalių valdžia, dar iš patrijotų-tautiečių. Šitie tai nekantantieji be jokios politiskos įtekmės, be jokios medegiškos galybės, be vadovų išrodo tikru nieku, sulyginant su anuoju apginėjų susijungimu. Dangumas žmonių visose šaliese, ukininkai ir smulkioji buržuazija, tartum sustingę, be jokio supratimo apie politiskas tiesas, neduoda jokios pagalbos opozicijai.

Toks surėdymas, teip galingai išrodęs, neišsiturėjo vienok nė pusamžio. Po revoliucioniškų, mat, laikų pasiliko ne vien tiktai paminėjimai ir pasigailėjimai jų; tie laikai sutvėrė naujų kareivių kuopą, suvieniję į liberaliską ir tautiską partijas visus nekantantuosius; jie kariavo prieš restauraciją be perstojimo ar terroriskiu budu, ar per maištus po miestus, per kareiviškus maištus, per tautiskus sukilimus. Valdžios gynėsi: begaliniais sudais, visokiomis bausmėmis, nusudymais myriop ir visokiais politiskais persekiojimais, kurie Francuzijoj ir vidurinėj Europoj laikais apstodavo, pietinėse-gi viešpatystėse tęsėsi be perstojimo.

Bet valdžios stojo prieš revoliucionierius su silpnomis ir menkai apginkluotomis armijomis ir ne gudria policija. Apart to, revoliucionieriai naudojosi iš nesutikimų tarp ap-

ginėjų esančio surėdymo, tarp didponių ir didvaisbunių, tarp kunigų ir valdininkų, tarp aficerų ir ypatų, esančių prie karalių, ypač-gi jie naudojosi iš tautiskos neapykantos ir neapsileidimo vienos karalystės kitai. Visur kova ėjo vardan vienokių pamatinių klaidų politisko gyvenimo: Kam priguli augščiausia valdžia pagal tiesą ir kokia partija turi iš tikrųjų naudotis iš jos? Todėl tai visose civilizuotose šaliese partijos buvo panašios. Jeigu neskaityt tautiskų partijų, atskiriam ir teip sakant svyruojančių ratelių, tai pasilieka 4 didelės partijos, kurios susideda beveik visur iš vienodų ypatų su panašiais programais.

1. Konservatyviška *absolutistų* partija iš augščiausių valdininkų ir didponių gėidė, kad būtų neaprobežiuota valdžia karaliaus, valdžia dvasiškijs, cenzura; šita partija laikėsi visose viešpatystėse vidurinės, rytinės ir pietinės Europos. Jos nebebuvo jau Anglijoj, kur buvusi absolutistų partija (jokubiniai) sunaikinta tapo per amžių politiską liuosybę. Ji ne suvis buvo pasidarius Niderlandijoj, Švedijoj ir Norvegijoj; Francuzijoj-gi ji viena niekad nebuvo pagavus valdžios į savo rankas.

2. Konservatyviškai-liberaliska arba konstitucijinė partija (toriai, dešinysis centras) iš didvaisbunių ir liberaliska valdininkų reikalavo, kad parlamentas kontroliuotu valdžią, ypač pinigiskuose dalykuose. Jos idealas buvo: karalius valdo su pagelba parlamento, susidedančio iš dviejų palatų: vienos aristokratiškos, kitos išrinktos; tiesą balsuot turi tiktai labai turtingi (balsavimas pagal ceną); parlamentas kasmet nusprendžia biudžetą, bet karaliui pasilieka tiesos išsirinkt ministrus ir vest apskritą politiką; cenzūros nereik, bet spaudint turi tiesą tik turtingi luomai; tautos tiesos turi but užtvirtintos formaliskos konstitucijos. Šita partija valdė viešpatystėse su konstitucijomis; viešpatystėse-gi be konstitucijų ji reikalavo konstitucijos, parlamento ir išnaikinimo cenzūros.

3. Liberaliska parlamentiska partija (vigai, kairysis centras) iš buržuazijos reikalavo išrinktaijai palatai ne tik tiesos kontroliuot, bet kad nuo tos palatos prigulėtų karalius, ministrai ir aristokratiška palata. Jos idealas parlamentiską surėdymas: ministerija, išrenkama iš galingiausios parlamento partijos; ministerija valdo vardan karaliaus, bet pagal norą išrinktųjų tautos deputatų; konstitucija, pripažįstanti augščiausia valdžią tautai (tautos suverenitetą), politiska liuosybė (spaudos, susirinkimų, draugysčių), neaprobežiuota liuosybė tikėjimo dalykuose. Kaip medegiškos garantijos jinai reikalavo tautiskos gvardijos, t. y. apginklavimo buržuazijos ginti politiską

jos tiesas. Ji ir-gi pripažino tiesą balsuot tik ypatoms, turinčioms turtus (cenzą), bet stengėsi sumažinti cenzą, kad tiesą balsuot gautų ir smulkioji buržuazija. Šita partija, restauracijos nustumta nuo valdžios visose šalise, pradėjo atgauti valdžią tik 1830 m.

4. Demokratiška partija (radikališka), susidedanti iš studentų, darbininkų, rašytojų, advokatų, pagal nutarimą francūziškos revoliucijos reikalavo augščiausios valdžios tautai ir politiškos liuosybės. Prie reikalavimų parlamentiškos partijos ji pridėjo: visatinę tiesą balsuot, algą deputatams, išnaikinimą visokių politiškių privilegijų, paremtų ant turto, atskyrimą bažnyčios nuo viešpatystės. Jos idealas: demokratiškas parlamentiškas valdymas, panašus į konventą, — valdymas, geriausias formoj respublikos, ar net tiesiog formoj tikro tautos valdymo be jokių tarpininkų per plebiscitą, duodantį įstatus. 1815 m. šita partija nė vienoj šalyj ne tik neturėjo valdžios, bet uždrausta jai buvo ir skelbt savo programą visose šalise, apart Anglijos, Šveicarijos ir Norvegijos.

Abi šalines partijos — absoliutiška ir radikališka — turėjo apie valdžią ir visuomenę pažiuras tiesiog viena kitai priešingas. Absoliutiška geidė, kad visuomenės surėdymas remtųsi ant *nelygybės pagal prigimimą*, kad karaliaus valdžia *nebutų aprubežiuta jokių įstatų*, kad visos valdžios šaltiniu būtų karalius ir nuo jo ją gautų jo valdininkai, kad *tikėjimas* būtų *priverstinas*. Demokratai nepripažino nė prigimtų politiškių tiesų, nė bažnyčios valdžios; jie reikalavo visuomenėje *lygybės, svietiškos viešpatystės ir tautos suvereniteto*, kad tauta duotų valdžią per savo išrinktuosius. Šalis galėjo pereit nuo vieno iš šitų priešingų surėdymų prie kito palengva per išsitobulinimą, nės tarp tų visų 4 partijų buvo tikra gradacija. — Absoliutiškas surėdymas išvirsdavo į konstitucijinį, jeigu karalius sutikdavo *dovanot* konstituciją (kaip vokiškose viešpatystėse nuo 1816 iki 1819 m.). Konstitucijinis surėdymas nežymiai pasidarydavo parlamentarišku, jeigu karalius labiau klausė ir pripažino reikalavimus išrinktosios palatos (kaip tai atsitiko Anglijoj po 1830 m.). Parlamentiškas surėdymas išvirsdavo į demokratišką, jeigu prasiplatindavo tiesos balsuot ir išrinktoji palata gaudavo neįveikiamą įtekmę ant visų kitų valdžių (Šveicarijoj). Teip-pat ir skaitlius ypatų, turinčių tiesą balsuot, pamaži didinosi; perėjimas nuo principo „augščiausios valdžios karaliaus“ prie principo „augščiausios valdžios tautos“, teoretiskai nesuprantamas, praktiskai atsitiko tokiu budu, juog įtekmę parlamento po truputį augo ir nežymiai iš tiesos

kontroliuot pavirto į tiesą valdyt. Dėkui tokiai gradacijai galėjo laikytis susijungimai tarp arčiausių partijų. Kitos partijos, žinoma, stengėsi susijungt prieš valdancią partiją: prieš absoliutišką stoji susijungimas trijų liberališkų partijų; prieš konstitucijinę išvien kariavo parlamentiška ir demokratiška partijos. Šalinės partijos instinktyviškai prisidengdavo partijomis, arčiausiomis nuo valdancios partijos (Francuzijoj liberalai rėkė: Sveika Marija! . . . Anglijos radikalai darė mitingus ant naudos vigų reformų; Vokietijos ir Italijos demokratai reikalavo konstitucijos). Visur, net ir Anglijoj, opozicija susidėjo greičiau iš susijungimo partijų, ne iš suvienytos atskiros partijos.

Anglija ir Francuzija, turinčios konstituciją, parlamentą ir politišką spaudą, buvo liberalams paveikslu viešpatysčių; jos tai praplatino savo mokslą po visą Europą. Kova su valdžia prasidėjo Anglijoj nelaimėjusių radikalų reikalavimu reformų (1816—1819 m.); Francuzijoj nuo 1816 m., išrenkant deputatus; Vokietijoj — sujudimu universitetuose. Toliau kova ta apsiėškė kareivių maištais (Ispanijoj, Portugalijoj, Neapolyj, Sardinijoj) vardan augščiausių tautos tiesų. Susijungusios valdžios greit sustapdė juos ir pasinaudojo iš to tokiu budu, juog apskelbė principą kištis į svetimus reikalus, sunaikinant revoliucijas (1820—1823 m.).

Absoliutistų partijos laimėjimas neilgai tęsėsi. Susijungimas tarp valdžių, apsilypnintas nesutikimu klausymuose, neišrištuose nutarimu 1815 m. (klausymas apie ispanų kolonijas, apie turkų viešpatystę), — susijungimas tas galutinai iširo per revoliuciją 1830 m. Šita revoliucija — tai darbas neskaitlingos demokratiškos Paryžiaus respublikonių partijos, kuri pasinaudojo iš nesutikimų Karoliaus X ir liberališkų parlamento partijų, kad pakelt revoliuciją. Jinai davė Francuzijai: principą augščiausių tautos tiesų, parlamentišką surėdymą su balsavimo tiesa, aprubežiuta cenzo, politišką valdžią tautiskai gvardijai, liuosą spaudą. Tokia pat, bet rami evoliucija Anglijoj galutinai užtvirtino (per reformas 1832 m.) parlamentišką surėdymą su tikra išrinktąja palata, su praplatinta tiesa balsuot. — Francuzijos ir Anglijos surėdymas viešpatystės, tapęs idealu parlamentiškių partijų, buvo Belgijoj įvestas tautiškos revoliucijos, kurią prilaikė Anglija ir Francuzija (1831 m.). — Toks pats sujudimas Šveicarijoj nmetė silpnus konservatorių valdininkus ir privertė „apnaujintus“ didžiuosius kantonus valdytis pagal demokratišką parlamentišką surėdymą.

Italijoj sukilimas nepasisėkė. Sukilimas rytinėj Europoj davė progą sunaikint lenkus ir parlamentiską jų surėdymą. Demokratiška Francuzijos partija, pagedius vėl padaryt revoliuciją, tapo įveikta buvusios savo pagelbininkės — parlamentiskos partijos. Iberiskose viešpatystėse du naminiai karai tarp pretendentų sosto sutvėrė parlamentiską surėdymą ir partijas, panašias į kitų Europos šalių partijas; bet tikra politiska galybė pasiliko rankose armijos.

Europa perskilo į dvi dali: rytai ir vidurys tapo absoliutiški, vakarai-gi — parlamentiški. Iš buvusio susijungimo pasidarė du: iš vienos pusės, Francuzijos ir Anglijos susijungimas, kurs laikėsi iki atsirandant rytiniui klausymui 1840 m.; iš kitos-gi pusės, susijungimas trijų konservatyviškų viešpatysčių. (Toliaus bus.)

Vilkai.

Medega kronikoms.

Ant upelio, kuriame nežinia, ko daugiau: ar vandens, ar smarvės, štovi miestelis, kuriame teip-gi nežinia, ko daugiau: ar purvyno, ar žydų. Vardas miestelio — Vilkpilė. Užsienio pasaka, buk paskutinė ragana, išlėkdama per pirmąjį pastatytą toje vietoje plytinį kaminą, pasitaisė ant ližės ir tarė: Sitą miestpalaiškį valdys vilkai. Iš to mat kilęs vardas. Vienok tiktai paskutiniame laike pilnai išsiaiškina pasakos prasmė, nėra ragana, minėdama vilkus, išpranašavo viršininkus.

Kitą syk Vilkpilės gyventojai didžiuodavosi, kad čia per francuzmetį atsilankęs Napoleonas I ir net kalbą kalbėjęs. Rodydavo namus, kur jisai ilsėjosi. Paskiau nepataikydavo jau parodyti tikrų namų, ir tik samdytojas viešbučio siulydavo kiekvienam naujam sveičiui Napoleono numerį, ne visada tą patį, bet visada už brangesnius pinigus. Šiandien jau beveik niekas neatmena Napoleono, nės jį išstumė iš vilkpilečių atminties kaskart garsesni darbai vietinių didvyrių.

Kokių didvyrių? Žinoma, paviečio viršininkų, nės ikišiol tik vieniems viršininkams lemta buti didvyriais. Jie, stovėdami, teip sakant, ant paviečio augštybių, ar padarys tai, ko nereikia, ar padarys ne teip, kaip reikiant, ar nepadarys visai, kas reikia — vis tai atlieka su *patepimu*, o jau tas dalykas kiekvienam darbu suteikia lyg šventumą ir veikėjo galvą papuošia vainiku didybės. Prie tos didybės gali kartais pasišildyti ir žemesni administracijos tarnai, bet ir čia *patepimas* yra *conditio, sine qua non*.

Negalima pasakyti, kad visi Vilkpilės viršininkai butų lygiai apsigarsėję. Ypač

apie pirmiau buvusius turime mažai žinių: Teisybė, ir žmonės da tuomet buvo tamsesn ir nenuvokė, kas yra pažymėtin viršininkų darbuose, o ant galo ir patys viršininkai da nebuvo teip išsitobulinę vaikščioti vien garbės takais. Juo tolyn, juo kronikos pilnesnės.

Kad kartais ir tos pačios žinios da labiau nesumažėtų, arba nepražutų visai, surašysiu čia paeiliui visus Vilkpilės viršininkus ir kitus, atsižymėjusius prie jų, administracijos šanarius.

Zvierskij.

Pirmas Vilkpilės viršininkas. Per lenkmetį buvo apyrubiniu užveizdu ir turėjo didelę valią: galėjo perti kailį dvarponiams, kada tik užeidavo noras. Apsimalšinus maištui, tapo paviečio viršininku ir neteko nagaikos. Pasirodė, kad nagaika buvo išmintingesnė už Zvierskij, nėra be jos nežinojo, nė ką daryti, nė kur kreiptis. Negalėjo nė kunigų įbaust už paspartus, nors gana kabinosi. Iš to pradėjo nerimaut ir kas žin kur dingo.

Lientiajev.

Viršininko pagelbininkas. Buvo pagarbos prieglobėju vagių draugystės Leiser et Cie., prie kurios prigulėjo visa Vilkpilės policija, ir neišpasakytai didelis tinginys. Per visą savo tarnavimą nė ant vienos popieros negalėjo pasirašyti pilna pavarde. Parašys budavo *Lientiaj* . . . ir meta plunksną — prie „jorčiko“ neprisivaro ir gana.

Eidamas sykį per miestą, norėjo nusišluostyti nosį ir išmetė į purvyną skepetaitę. Tingi pasilenkti. Tad ima švilpt, įdėjęs du pirštus į burną. Atbėga zemskis, prie smilkinio pridėjęs delno briauną, ir išsitiesia prieš viršininką, žiurėdamas jam tiesog į akis.

— Ar matai? — klausia Lientiajev, rodydamas pirštu žemyn.

— Matau, vaše visokoblagorodije! — atsako zemskis, visai negalėdamas matyti viršininko piršto, nės pagal tiesas turi žiurėti į akis.

— Ar matai, kalės vaike?

— Mmm . . . vaše visokoblagorodije! — numykė zemskis, bijodamas nuleist akis žemyn.

— Žiurėk čia! — suriko viršininkas, tingėdamas jau priminti kalės giminystę.

Tada zemskis pamatė skepetaitę ir paėmė nuo žemės.

— Nušluostyk man nosį!

Zemskis drebančiomis rankomis atliko įsakytą darbą ir skepetaitę įdėjo atgal į kišenių.

— Pašol! — nuvarė zemskį, o pats stovi, tingi iš vietos pasijudinti. Tiktai kada užsimanė valgyt, sugrįžo namo. Lientiajevą per-

kelė į kitą pavietį, kur neužilgo numirė, sako, tik dėlto, kad jau ir gyventi tingėjo.

Sibaritov.

Žmogus persigyvenęs. Prie jo administracija visai pasileido. Algas činovnikams savo mokėdavo ne pinigais, tik rubežiniais bilietais, iš kurių činovnikai traukė sau pelną ir atlygindavo prigulinę alga. Rupinosi vien tik apie pasaldinimą likusio amžiaus. Apsigyveno viešbutyje ir suėjo į artymą pažintį su žydelkiute, šeimininko seserim. Ji turėjo ir daugiau artymų pažįstamų, bet iš jų visų labiausiai gerbė Sibaritov'ą, nėra kitiems pažįstamiems stačiai atsakydavo: „Aš tik pasponą viršininką einu be kelinaičių“.

Markovič.

Bulgaras. Buvo geras žmogus ir geras viršininkas. Norėjo apvalyt ir padailinti Vilkipilę. Vyriausybė, patyrusi apie tai, pabugo ir Markovič'ą pavarė. Viršininkavo tik pusę metų.

Štok.

Buvęs žandaras. Turėjo šunį, su kuriuo niekad nesiskyrė. Gyveno labai prastai, išleisdamas ant užlaikymo sykiu su šunim tik 15 rublių per mėnesį. Didei persekiojo kyšius ir dėlto neteko vietos. Buvo tuotarpu vienas činovnikas Z., labai dievobaimingas katalikas bažnyčioje, o da labiausiai nemielaiširdingas plėšikas biure. Su viena ranka žegnojosi, o su kita artymą lupo. Nors kunigai žinojo ir apie nekatalikiškus dievobaimingo činovniko darbus, bet statydavo jį, kaip pavyzdį sekimui Žmonės, kurie neturėjo reikalų biure, sakydavo, kad tas ponas Z. tur buti dievobaimingesnis net už prabaščiaus stirną, kuri teip-gi gana tankiai užbėgdavo į bažnyčią. Dievobaimingam činovnikui neparankus buvo viršininkas, persekiojantis kyšius, tai-gi, prisi-takęs, pakišo jam koją. Štok tapo atstatytas.

Rentovič.

Nenorėjo nieko nė žinoti, nė girdėti apie pavietį. Net monopolį kyšių pardavė kitiems. Visą pavietį atidavė savo pagalbininkui Piernikovski'ui, susikalbėjęs dalintis pelną per pusę. Nuo burmistro-gi išsiderėjo pinigais: 10% iš pelno tolydinio, 15% iš pelno extra ir *in natura*: artymą pažintį su burmistro pačia. Ir gyveno sau ramiai, kaip teisingas žmogus, tarytum, nė nenumanydamas, kas aplinkui jį darosi. Pritrukus pinigų, kartais ir pats mokėdavo atrasti šaltinį. Štai įsakė, kad visame pavietyje būtų įtaisytos naujos blekės su parašais ant kaimų stulpų ir triobų. Pats parupino blekes, išsiuntinėjo valsčiams ir tik užragino surinkti už tai pinigus, teip-gi

paties viršininko paskirtus. Na, ant blekių uždirbo gerai, bet su skrandomis nepasisėkė. Valsčiai turi pristatyt akrutams skrandas. Ikiol vieton skrandų mokėdavo pinigais, pagal viršininko apskaitymą. Vienas valsčius patyrė, kad turi tiesą pats pristatyti skrandas ir kad tai kur kas pigiau išeina, ne kaip mokant pinigais. Viršininkas, nenorėdamas paleisti iš rankų gero uždarbio, susiginėjo su valsčium, bet pralaimėjo ir buvo numestas.

Piernikovski.

Buvo sau menku činovnikėliu paviečio biure. Pirmą kart atkreipė ant savęs žmonių atidą, kaip Suvalkuose aficerai išpėrė jam kailį, pasiguldė, lyg mažą vaiką. O tai mat už mergas.

— Jeigu jus man gailitės šitokių niekų — tarė pats sau, važiuodamas iš Suvalkų — tai aš jums paveršiu gendroliaus dukterį!

Tarė tik teip sau, iš piktumo, visai nemąstydamas, kad tas pažadėjimas turės išsipildyti.

Atsilankė pas vieną pažįstamą dvarponį, kur viešėjo tolyma giminaitė, gendroliaus duktė. Kas žin, ar Piernikovski's atsiminė išreikštą pagiežą aficerams, ar pati mergina jam patiko ir jis jai, ar namiškiai teip apsu-kriai mokėjo prikalbinėti, minėdami da-gi apie didelį kraitį — tik Piernikovski's neužilgo jau buvo vyru gendroliaus dukters.

Kraičio, teisybė, negavo nieko, bet uošvis pasirupino įstatyti jį į viršininko pagalbininkus.

Dabar pats nežinojo, kuo labiau gėrėtis: pačia, ar vieta. Iki da nebuvo pirkęs nuo viršininko monopolio kyšių, gėrėdavosi pačia. Kasdien eidavo pats ant pačto ir garsiai klausdavo:

— Ar nėra laiško *Jeja prevoschoditelstvu* mano pačiai?

Kada-gi susiderėjo su viršininku dalintis pelną, ėmė gėrėtis vieta. Kiekvienas viršininkas turi savo ypatingus pažvilgius ant budo ėmimo kyšių ir jų pavidalo. Piernikovski's prie paprasto pavidalo pinigais stengėsi gauti kuodaugiausiai aukų *in natura*. Tur but jam rodėsi, kad pvz. parsiukas ne-teip puola į akis ir kad čia galima sakyti, juog tai ne dovana, tik pirkinys. Prie to laikėsi senos lenkų sistemos: jeigu neduoda — nedaryti nieko, nėra nėra už ką; jeigu duoda — teip-gi nieko nedaryt, idant kas nepasakytų, kad „ima“. Tai-gi reikalų žmonėms neatlikdavo. Ateis žmogus su reikalu, tai Piernikovski's tuoj:

— Atnešk žąsį!

— Kad jau, ponas, žąsi daviau.

— Tai atnešk paršą!

Daugiau né šnekėte nešneka. Už kelių dienų velka jau žmogus paršą ir eina į kuknią. Išeina ponias. Žmogui nepritinka kitaip pasakyti, kaip šiteip:

— Atnešiau poniutei paukščiuką . . .

— Tai man, o ponui ką?

Žmogus, susigėdinęs, grįžta namo, né su ponu nesimatęs, né apie reikalą nepakalbėjęs.

Rinkime uždarbio daug padėdavo, žinoma, vaitai su raštininkais, bet pasitaikydavo ir kitoki pagelbininkai. Atsilanko pas Piernikovskį pavietinis veterinorius, Pazdziernicki's, ir giriasi:

— Vaziuoju šiandien iš Senapilės ir sutinku žydą su skuromis, o be liudyjimo. Pagandinau tik žydpalaikį, kad liepsiu skuras sudeginti, tuoj pasiulė triruble; aš reikalauju 10 rublių. Sutikome ant septynių, o kas žin, ar visos skuros vertos 10 — nusijuokė veterinorius. — Tai teip darosi pinigai! — užbaigė.

— Juk ir mes mokame neblogiau — atsakė Piernikovski's.

— Žinau, žinau ir dėlto ateinu susitarti, ar negalima butų prigriebti kur škatiko, nés labai striuka Kaimyne! — tarė ir įžymiai mirktelėjo.

— Gerai — atsakė kaimynas.

Pazdziernicki's keliauja namo, o Piernikovski's siunčia du žemskiu į ištikimiausio vaito valsčių pažiūrėti, ar sveiki gyvuliai. Žemskiai žino, kaip elgtis tame dalyke, ir praneša viršininkui, buk tuose ir tuose kaimuose esąs arklių plantis. Tuoj pasirodo įsakymas paminėtiems kaimams suvest į paskirtą vietą arklius apžiūrėjimui. Atvažiuoja veterinorius ir žiuri per stiklą arkliais į šnerves. Katram tik pažiūrės — Negerai! — sako. Kaip „negerai“, tai reikia arklių užmušti. O Puskepalių Diržius turėjo gražią veislinę kumelę — tokios toli aplinkui nebuvo matyt. Ką sakysite, ir ta „negerai“. Gaila žmogui tokio gyvūolio, tai-gi, priėjęs prie veterinoriaus ir kimšdamas jam į delną 25 rublinę, prašo:

— Na-gi da sykį, pons, pažiūrėkite! Rodosi kumelė sveika.

Pažiūrėjo da sykį ir ištare: gerai! Dabar žmonės pamatė, ko čia reikia, ir artindamiesi prie veterinoriaus su keletu užgniautų rublių, pagal gyvūolio vertybę, prašė, kad da sykį pažiūrėtų. Kas neturėjo pinigų su savim, tai paėmė nuo kaimyno, o kitas ir namo pabėgėjo. Vienu žodžiu, visas peržiūrėjimas, prasidėjęs nuo „negerai“, pasibaigė „gerai“. Veterinorius nuvažiojo pas Piernikovskį dailintis uždarbį, o žmonės parsivedė arklius atgal, džiaugdamiesi, kad teip pasibaigė. Pasiskųsti kam už aiškų apgavimą jiems né į

galvą neatėjo, nésa žinojo, kad niekas jų neįsklausys, kad bereikalo butų tik gaisatis ir kad įeržinti činovnikai atkeršys da bjauriau.

Piernikovski's pats rupeštingai prižiūrėjo, kad šaltinis aukų neišeiktų. Vazinėdamas po pavietį, dalindavo vaikams cukrelius, o vyresniems sakydavo:

— Broliai! Kas tik turite kokį reikalą, eikite tiesiog pas mane. Nesibijokite, kad ir aš didelis ponas, nesididžiuosiu ir kiekvieną pagelbėsiu.

Kur-gi žmonės nepaklausys tokios gražios kalbos (o gerai kalbėjo lietuviškai) — pradėjo eiti pas jį net su tokiais reikalais, kuriuos pavesti viršininko prieglobai ir nepritiko ir neprigulėjo. Na, o mus žmonelės su tuščiomis rodytis nepratę — vis šiuo ar tuo pasigerina.

Rėklių dvaro darbininkai pasiskundė pačiam ponui Vronski'ui, kad užveizdas paskyrė jų bulvėms tokį lauką, kur niekas neaugą. Vronski's atsakė, nenorįs kištis į užveizdos dalykus, o užveizda tik graudeno darbininkams kancium ir piktžodžiavo, kada jie nuo pono kreipėsi prie jo. Atsiminė žmonės Piernikovskį ir, susitarę, visa kuopa, nuėjo į Vilkpilę įieškoti teisybės.

— Broliai! aš šiandien neturiu laiko, atėikite ryt dieną — pasakė nusiminęs Piernikovski's, tikėdamas, darbininkai jau antrą kartą neateisė. Bet apsiriko. Susirinkę ant-rytojaus darbininkai, vyrai ir moters, jau neprasė užtarimo, tik reikalavo. Piernikovski's mato, kad čia ne juokai, liepia darbininkams eiti namo, o pats važiuoja pas Vronskį.

— O tamistai kas galvoj? — atrėnė stačiai Vronski's. — Čion tamista nesikiški, tai ne tavo dalykas!

Piernikovski's, šiteip nupraustas, išeina pas darbininkus, laukiančius ant kiemo, ir taria:

— Broliai! aš čia nieko negaliu padaryti.

— Broliai, ne broliai — atsiliepia vienas balsas — o tu, rupeže, ko mus apgaudinėjį?

— Aš per tave sugaišavau dvi dienas ir man dabar iš algos atmuš penkis auksinus! — atsiliepia kitas.

— Aš daviau gaiduką, o nieko nepadarei! — rėkia moteriškė.

— Kvaile! — juokiasi vyriškis — reikėjo duoti paršinką, tai butų padaręs.

Tuo tarpu minioje kas žin kas subraškėjo. Piernikovski'ui pasirodė, kad jau laužo pinušius, tai kaip vėjas išpyskėjo į Vilkpilę. Suerzinti darbininkai pareikalavo patį poną pasikalbėti. Tas išsyk bijojo išeit, bet įsidrąsino ir pasirodė per langą.

— Tu nieko nedirbi ir pavalgęs, tai tau vis tiek — šaukė minia. — Mes sunkiai dirbame, o da tu nori, kad mes nė valgyti neturėtume ką! Jug mes ne sau, tik tau dirbame!

Vronski's pažadėjo darbininkams atmainyti lauką ir viskas nutilo.

Visiems žinoma, kaip sunku prastam ukininkui atsimit ugnepinigiūs. Jeigu jau ne pusė, tai tikrai trečia dalis pinigų lieka činovnikų rankose. Piernikovski's iš šito šaltinio perdaug jau norėjo semti. Štai, Gaisrių Varguliui pasirengė paveržti ko ne visus pinigus.

— Jau nežinau, nė ką daryti — skundėsi žmogus pažįstamiems — su tais ugnepinigiūis. Kada tai laukiu, gaisuoju, o negaliu išgriebti savo pinigų ir gana. Nunešiau Piernikovski'ui medaus gorčių — nieko; nunešiau žasį — nieko; daviau lašinių paltį — nieko; nuvežiau prielaidinuką — tai prakalbėjo: pažiūrėsiu. O kada jis pažiūrės, tai Dievas žino.

Ar pats Vargulis susiprato, ar kas jį pamokino, tik apskundė Priernikovskį, kad neatiduoda ugnepinigių. Piernikovski's tarė, juog tai darbas buvusio činovniko, Taručio, norėjo iškelt jį iš paviečio, bet, to neįstengdamas, padavė į sudą už neteisingą apskelbimą. Užgautas Tarutis jau nesigailėjo ir išdėstė visus Piernikovski'o darbus, visas šunystes ir aiškiai parodė, kad su Vargulio ugnepinigiūis neteisingai sudarytos popieros: pervėlai apžiūrėta ugnevietė, ne tas vaitas pasirašęs, ne tas mėnesis padėtas, ne ta diena ir tt. Piernikovski's nesitikėjo tokios dalykų pakraipos ir dabar pats pateko po sudu. Pradėjo puldinėt ir šian ir ten, jieskodamas pagelbos. Nors bičiuliai gana trusė, nors kunigas džiakonas net po kelis kartus mokino liudininkus *meluoti*, nieko nepadarė — kaltė perdaug buvo aiški. Betardant Piernikovski'o bylą, išėjo į viršų toki baisus dalykai, teip daug į juos įmaišyta didesnių ir mažesnių činovnikų, kad persigandęs gubernatorius nubėgo pas guberninį prokuratorių prašyt, idant užslėptų viską, o paliktų Piernikovski'ui tiktai vieną kaltę už perdirbimą popierių, ko jau užslėpti nebuvo galima. Prokuratorius sutiko. Suprantama, tai išėjo ant ant gero ir pačiam Piernikovski'ui. Menkai buvo nubaustas: tik žodžiu. Nuo vietos, žinoma, tapo atstatytas. Beje! Piernikovski's buvo katalikas.

Žagaras.

Iš vaitų, su kuriais Piernikovski's skriausdavo žmones, tik Raudonių valsčiaus Žagaras pateko į kronikas. Tiesa, jug jis ir įžymus buvo. Daug viršininkui darė gero, užtai ir

viršininkas laikė jį ypatingoje priegloboje. Ko tik Piernikovski'ui prireiks, Žagaras pristato ant tų pėdų. Veždavo viršininkui ne tik nuo savęs, bet da kasmet du kartu kalėdodavo po valsčių: vieną-kart su pusvežimiu, kitą-kart su pilnavežimiu — vis viršininkui. Prieš kiekvienus rinkimus duodavo jam šimtinę. Ant galo sunku išskaityti visus atsitikimus, kada Žagaras buvo tarpininku, arba šaltiniu viršininko uždarbini. Dėlto-gi toks Žagaras valsčiuje buvo nepalytиму viešpačiu: su valsčium darė, ką norėjo, o valsčius jam negalėjo nieko padaryti. Žinojo tikrai, kad ne kas kitas, o tik jis bus vaitu, kol Piernikovski's Vilkipilėje. Žinojo, kad gali savintis valsčiaus pinigus, rinkti neteisingus mokesčius, perdirbti kvitas, klaidingai įtraukti į knygas — už tai nereiks atsakyti, nės užstos viršininkas, kuris iš tų pat šunysčių traukia išvien su vaitu pelną. O jeigu kas pabandė pasiskusti, tai tam pataikė skaudžiai atkeršyt, arba pats, arba su Piernikovski'o pagelba. Per dienų dienas sėdėdavo girtas karčiameje ir kas turėjo pas vaitą reikalą, tai atlikdavo jį ne kanceliarijoje, tik pas Mauškų. Vienas valsčiaus susirinkimas reikėjo perkelt ant kitos dienos, nės negalėjo ištraukti vaito iš karčiamos. Raštininkas pažadėjo ant kito karto vaitą pristatyti. Susirinkimo dienoje, anksti, susitaręs su Mauškum, pakabino kanceliarijos ženklą ant karčiamos, o karčiaminį ant kanceliarijos. Ateina vaitas, da neišsipagiriųjęs nuo vakarykščios, ir sūka į karčiamą. Bet, išvydęs kanceliarijos ženklą, sumurmėjęs: kad tave! ne čia! — nuėjo į kanceliariją. Tik dabar pamatė, kad įkliuvo į sląstas, bet turėjo išbut iki galo ir atlikti susirinkimo reikalus. Juokų dėl tos priežasties užteko ant ilgo laiko, o Žagaras siuto iš piktumo. Kas-žin kas jam pasakė, juogiai ženklus permainė jo raštininkas. Vieną dieną vaitas surišo jį, idėjo į vežimą ir, nuvežęs pas Piernikovskį, prašė duoti daktarui apžiūrėti, nesa raštininkas turįs piktąją ligą ir užkrėsęs visą valsčių. Da-gi papirko dvi miesto mergas, kad paliudytų. Žinoma, vaitas tik tyčia teip padarė raštininkui už permainymą ženklų. Raštininkas iš gėdos pats ap-leido Raudonių valsčių. (Toliaus bus.)

Kaip Petofi tarnavo tėvynei.

Už metų sukaks vos pusamžis, kaip pasimirė Petofi, bet jo tėvynėje, plačioje Vengrijoje, nėra beveik ne vieno žmogaus, kurs negarbintu jo vardo. Nenorėdama, kad ir mažmožiai iš to didžiausio patrijoto ir dainiaus gyvenimo išdiltų, dėkinga tauta įkurė jau 1888 m. laikraštį „Petofi'o Muzejus“.

pašvęstą vien tik rinkimui žinių apie Petöfi'o gyvenimą ir platinimui jo raštų.

Dėka minėtam laikraščiui galima arčiau pažinti to didvyrio darbus, pažiuras ir jo likimą. Ypač paskutiniuose laikuose buvo talpinami ten poėto laišakai draugams rašyti. Tuose laiškuose pasirodo jis visai kitiškai, negu apie jį lygšiol buvo rašyta.

Gimė Aleksandras Petöfi prastoje, šiaudais dengtoje karčiamoje sodžiuje Nagy-Koroos. Tėvas jo buvo karčiarninkas kartu ir skerdėjas ir patsai nedaug teišmanydamas negalėjo nieko daugiau išmokinti savo sunaus, kaip tik prigimtos kalbos. Pirmieji vaiko pažįstami buvo žmonės-vargdieniai, kurie karčiamoje apsilankydavo, pilkas žvirblis, melynsparnė kregždė. Tie tai paskutiniai turbūt pirmi patraukė vaiko vaidintuvę į plačius tėvynės tyrus. Aleksandras, sekdamas paukščius, nubėgdavo dažnai toli nuo namų ir slėpdavosi augštoje pievų žolėje, paupių lendrynuose. Perprato netik paukščių čiulbėjimą, bet ir žolių šnabždėjimą, lendryną užimą, medžių šlamėjimą. Prigimimo stebuklus pažino jis lygiai kaip ir likimą vargdienių, kuriuos pamylėjo teip, juog visą paskesnę savo gyvenimą pašventė tarnavimui liaudžiai, o sujudintiems jausmams rasdavo nuraminimą tik tarp tėvynės laukų.

Neužilgo prieš savo mirtį 1847 metuose rašo jis savo draugui Arany, teip-gi raštinkui:

— Vienok niekas neprieštaraus, kad poėzija, pasemta iš vargdienių gyvenimo, vien tik yra tikra poėzija. Pasistengkime praplauti ją. Jeigu vargdieniai ims viešpatuoti poėzijoje, tai netrukus pasiseks jiems viešpatuoti ir politikoje. Tai užduotis mūsų amžiaus. Visi augštos dvasios žmonės turi darbuotis, idant tai įvyktų. Ilgai jau, sudėję rankas, žiurėjome, kaip milijonai kankinasi, idant keli tukstantėliai galėtų gerėtis laisvė! Dangun vargdieniai! Pragaran didžturčiai!

Tai ne pirmą sykį Petöfi'ui išsiveržė kartus žodžiai, pilni neapykantos, pilni troškimo atkeršyti prispaudėjams! Bet ar galėjo buti kitaip? Ar galima tai jam už piktą palaikyti? Jau mums prastiems žmonėms nekartą sudreba širdis, skausmo perverta, beskaitant apie anų laikų didžturčių pasielgimą, tai kiek turėjo jausti tas, kurs viską savo akimis regėjo ir keno širdis buvo jautri ir protas neapjakintas. Jug poėto širdis, tai kaip varpas. Užtenka visųmažiausio užgavimo, kad atsilieptų: kiekvienas lapas Petöfi'o raštų parodo mums, juog poėtas ne vien tik matė savųjų vargus, bet kartu su jais vargo, kartu kentėjo vyvairius nūžeminimus, kruvinai prakaitaudamas vilko sunkiausių darbų naštą ir

pagalios, dvasios ir kuno kančių slėgiamas, užsidedę troškimu keršto tiems, kurie turėdami savo rankose valdžią ir turtus vien tik žemina ir mindžioja savo tamsesnius brolius.

Bet netik prieš didžturčius pakėlė Petöfi karo vėluką, dar daugiau prieš valdžią, kuri pataikaudama didžiunams padėdavo jiems liaudį pavergti. Prisiskaitęs francuzų revoliucionistų raštų, troško jis savo tėvynei tokios laisvės, kuri Francuzijoje jau įvyko, t. y. kad žmonės patys save valdytų. Bet ir šviesiausios galvos anų laikų nesuprato Petöfi'o troškimų: tik dabartinė karta atiduoda jam priderančią garbę. Šių dienų vengrai istaria Petöfi'o vardą su pasididžiavimu ir vadina jį netik karalium visų savo poėtų, bet ir svarbiausiu didvyriu.

Petöfi vardą tokį užsitarnavo ne vien tik raštais, bet visu savo gyvenimu, kuriam nė vienos valandos turbūt nepraleido nemąstydamas apie pakėlimą savo tautos, nesvajodamas apie išliuosavimą jos iš veržiančių pančių.

Motto pirmųjų jo raštų buvo seką žodžiai:

Laisvė ir meilė! Jus mano žvaigždės!
Jus gyvenimo vadovai!
Už meilę kraujo negailėsiu lieti
Ir mirsiu be baimės,
Už laisvę vienok ir tik jai vienai
Pašvėsiu ir meilės laimę.

Ir visą gyvenimą pašventė pildymui čion išreikštų minčių. Žengdamas per vargo erškečius, dažnai su badu ir liga kovodamas, nesuprastas ir paniekintas tų, kuriems tarnavo, vienok išsistebėjęs į savo žvaigždes — vadovus, nesuklupo ir nepaklydo ant kelio.

Jo veikaluose puikiai aprašyti visoki mažmožiai iš praėčių gyvenimo. Neužmirštas ten ir šiaudinis stogas, po kurio poėtas gimė, ir gyvulių banda į ganyklas genama, ir bažnyčios varpai šaukiantieji poterianti. Veda mus poėtas ir per klimpstančius kelius, per neišbredamas pelkes, kuoduotų pempų ir rimtų gandrų užgyventas. Ir viską jis teip puikiai aprašo, kad tie, kurie skaitė jo raštus ir apsilanko Vengrijoje, gailisi nebrasdami tokių gražių vietų, nės kultura, besistengdama kuodaugiausiai žemės javais apsėti, išdžiovino pelkę, išnaikino miškus ir paukščius išvaikė.

Bet nėra dainos, nėra aprašymo, kur nesuskambėtų tula stiga užgautos, nužemintos širdies, neatsilieptų aimanavimas pavergtos tautos ir vargdienių kartus likimas.

Nuo pat pradžios Petöfi'ui išrodė, kad geriausiai pasiseks gyvu žodžiu žadinti tautą iš protiško miego. Todėl pristojo jis prie aktorių trupos, keliančios iš vieno miestelio į kitą. Bet jis nuo gimimo turėjo negražų veidą, didelę kumpą nosį, šiurkščius kaip

šeriai stačius plaukus ir jo nosinis, nemeliodiškas balsas visai netiko scenai. Todėl vieton garbės už savo pasisventimą lemta jam buvo patirti tiktai paniekinimą.

„Pirmą sykį Petöfi pristojo prie aktorių trupos Pešte, turėdamas vos 15 metų. Tėvas jo užpykęs, kad jis neperėjo į augštesnę klasą, neduoda jam pašalpos iš namų. Teatro direkcija neduoda nelaimingam Aleksandrui nėkokio rimtesnio darbo, kaip tik kedas ant scenos sustatinėti, naktį, perstatymui pasibaigus, su žiburiu aktrisas namo palydėti. Žinoma, kad tokia tarnysta negalėjo pakinti jauno, nors ir ne per daug mokinto, bet vis-gi jau apsiskaičiusio vyruko. Nežinodamas, ką veikti, kad badu nemirti, pastojo jis į kareivius, tikėdamas, kad jam pasiseks tokiu budu pamatyti Šveicariją, garsaus Vilhelmo Tell'o tėvynę. Liudnas buvo jo gyvenimas tarp draugų analfabėtų, nors ir išjuokiamas ir trukdomas, vienok nesiskyrė su savo numylėtu Horacu. Bet ir viltis jo neišsipildė: vietoje Šveicarijon pakliuvo į Kroacijos garnizoną, kur jis ir susirgo. Gydytojas, pagailėjęs vaicino, išvadavo jį nuo tarnystės. Pagijęs Petöfi vėl įstojo į mokyklą, kur vienok neilgai teišbuvo. Už niekniekius išvardytas, antrą sykį pristojo prie aktorių. Badaudamas traukė su jais iš vienos vietos į kitą. Iš tų laikų yra užsilikęs Petöfi'o laiškelis, rašytas pas jo draugą Arany:*)

— — — Paskutinį sykį matėmes Presburge. Išten nukelivau apsilankyti pas tėvus į Duna-Vecze, išten į Peštą, paskui į Selmecz, kur išsiėmiau valdžios paliudyjimą ir sugrįžau pas tėvus. Jie džiaugėsi, matydami mane išsiliuosavusį nuo kariumenės, bet suprask tik gerai: jie nori, kad aš palikčiau skerdėju. Man tokio amato mokintis! Jie nori tai dėl dviejų priežasčių: Mano tėveliui norėtusi, kad aš mėšą sverčiau, ne eiles karpyčiau; svarbiausia-gi mano tėvai pavargo ir teip pavargo, kad niekaip nebegali padėti man į mokslą eiti. Bet jei ir dar dešimtis tokių priežasčių, kaip minėtos, būtų, vis-gi aš negaliu teip elgtis, kaip jiems norėtusi. Laukdamas geresnių laikų, pasilikau du ištisu mėnesiu prie tėvų . . . ir tai man neišsakomai atsibodo. Išbėgau į Peštą, bet nepavyko; nuėjau į Fūred, perplaukiau Balaton'o ežerą, nuvykau per Vešprem į Ozorą. Ten radau aktorių trupą, susipažinau su jais ir sulygau. Tris mėnesius užsiėmiau tuo amatu, paskui trupa išsiskirstė. *Per varios casus et tot discrimina rerum*, kelivau nuo Mohaes'o į Pecs, Kaposvar, Kethely, Lūmey ir Szomba-

thely ir atvykau pagalo į Sopron. Ten norėjau vėl mokintis, bet nieko neturėjau, *ex nihilo nihil*. Nuo ten kelivau į Presburgą, toks pat likimas. Ant galo atvykau į Papą, kur mano žvaigždė truputį ėme žibėti, dėka Tarczy'ui, doram Tarczy'ui, kursai man viską suteikė.“

Ir vel Petöfi mokykloje, kur mokintojas Tarczy padeda jam surasti lekcijų, kad galėtų šėip-teip pragyventi. Čion vėl mokinasi, skaito daugiausiai francuzų revoliucijos istoriją, gėrisi mylimiausiai savo poetais, Lenau ir Heine. Įstoja teipos-gi į literatų draugystę, susipažįsta su Jokaju ir pats rašo eiles. Ateina metinė šventė minėtos literatų draugystės. Jaunam poetui norėtusi nueiti ant susirinkimo, bet jis teip pavargęs, kad neturi drabužių žmonėms pritinkančiai pasirodyti. Vienas iš draugų susimyli ant jo, paskolina drabužius. Petöfi nueina į susirinkimą, kur jam susirinkusieji suteikia kelis garbės vainikus už jo raštus. Ilgainiui nepaliaujanti kova su vargais nukamavo poetą. Butų besimokindamas badu miręs, jei ne draugų gera širdis. Metuose 1842 Petöfi nusprendė vėl prisiskirti prie aktorių trupos. Apie tą savo užmanymą rašo draugui:

. . . „Apjntau permainą savo gyvenime ir neapsirikau. Buvau sugrįžęs į Papą, bet dabar stojau iš mokyklos ant visados. Baisu kaip mane nelaimė persekioja! Stoviu kaip prie baisios bedugnės krašto, bet reikia žengti, nors žinau, kad galiu užmušti tėvų širdis. Vienok negaliu kitaip elgtis. Mat, drauge mano, reikia man likti aktoriu, reikia ir gana, nėra kito išganymo. Tėvai negali manęs šelpti, miestelyje Papa neužsidirbsiu nė tiek, kad galėčiau nors badaudamas gyventi. Tai trečias sykis, kaip lieku aktoriu. Kad tik norėčiau pelynti kasdieninį duonos kasnį, galėčiau būti vežėju, ar teip koku darbininku ir tai būtų geriausia. Bet aš turiu daug augštesnius geidimus ir niekad nepamesiu kelio, kuriuo žengti pradėjau. Noriu būti artistu ir poetu, mano drauge! Aš jau nuo senei jaučiu, kad nepasiliksiu paprastu žmogumi. *Aut Caesar, aut nihil!* Neapjuok manęs, jeigu tau išrodo, kad nukalbu.“

Pristojęs prie aktorių trupos, Petöfi perkeliavo su jais daugiau kaip pusę tėvynės. Atsitikdavo dažnai, kad visa trupa neturėdavo kuo misti. Apart to pavydėjimai ir apkalbos ne vieną valandą jaunam poetui kartumu pripildė. Yra jo laiškas, rašytas vasarą 1843 metuose pas pažįstamą redaktorių laikraščio „Athenaeum.“

— — — „O mano likime! Su kokia viltim atsidanginau į Presburgą! Dabar visam galas. Trupos direktorius manęs nepasamdė.

*) Visi laišakai iš „Revue de Revues“ 1897 m. (La vie intime de Petöfi par J. Kant).

Tik rašymu pelnai sau duonos kąsnį. Ištiesą dieną turiu perrašinėti seimo raštus ir užmokestis toks menkas, kad vos užtenka juodai duonai nupirkti. Mano akys ir krutinė prisivarė, apsilpo! Toks sausas darbas ir muzas šalyu nuvaro. Norėtusi sujieškoti kitą aktorių trupą, bet neišsigaliu: esu visiškai pavargęs. Dovanok tą aimanavimą, bet neturiu kam savo širdies atverti. Siunčiu Tamstai savo eilutes, apsvarstyk jų vertę. Jeigu netikusios, mesk į ugnį lyg paskutinei. Bent nenusidėsiu netikusias eiles pagarsindamas.“

Visos eilutės tapo atspausotos, bet užmokesnis už jas buvo toks menkas, kad poetas neišsigalėjo kambariuko pasisamdyti. Nakvojo tai pas vieną, tai pas antrą pažįstamą aktorių, tai budoje, kur dieną perstatymus atlikdavo. Ir vėl pristoją prie kitos trupos, traukia su kita aktorių kuopa per tėvynę, vėl vargdamas ir šaldamas gauna pagalios ir šiltinę. Poėto laiškas, parašytas lapkrityje tų pačių metų, aiškiai papiešia visą begalinę nelaimę.

— „Apleidau Pest, atvykau į Debrečiną. Nuėjau pas direktorių Komlosy, kursai mane pasamdė ir ketino mane syki su savo trupa pergabenti į Fransilvaniją. Neišėjo sanvaitės kaip jis, mane pasiūkaukęs, pasakė, kad aš turėsiu ir dainuoti ant scenos. Žinoma, kad negalėjau sutikti su tokiu reikalavimu. Pėrsiskyręs su tuo direktoriu, suradau kitą mažesnę trupą. Tas antras direktorius prižadėjo man gerą algą mokėti ir leisti rolę išsiriinti. Nusidanginau į Doršeg, iš ten į Šekely . . . paskui trupa iširo. Ne tiek iš priežasties trupos išsiskirstymo, kaip iš priežasties ligos turėjau keliauti į Debrečiną. Kiekvieną dieną liga didinasi. Teip apsilpau, kad be trijų mėnesių negalėsiu prisiskirti prie teatro. Išrodau kaip giltinė. Gyvenu didžiausiam varge ir teip turėsiu per žiemą kentėti . . . Muzos mane apleidė; iškeliauvęs iš Pesto, parašiau dar tik dvi menkutes daineles.“

Kad ne gera širdis vienos senutės, būtų Petofi tos žiemos gal ir nepergyvenęs. Senutė ta, priglaudus ligonį prie savęs, karšino jį kaip įmanydama. Bet nedidelius turtus valdė ir ji. Galėjo savo sveičiui suteikti tik menkutį kamarėlį, su prasta lova ir keliomis iš šiaudų nupintomis kedėmis. Buvo ten ir žemas, retai kurinamas pečius, kurs ligotam ir apsilpusiam poėtui buvo kartu ir stalas, kada jį įkvėpimas aplankydavo. Nelaimingas nors ir skundėsi, buk Muzos nuo jo šalinasi, vienok sutvėrė čion kelias visų gražiausių savo dainų. Gaila, kad dar iki šiol Petofi nesulaukė nė vieno tikusio vertiko savo reikalų, ir kad paslėptomis jo raštuose grožybėmis gali vien tik jo tautiečiai džiuginti širdį ir

pakelti dvasią. Bet ir visas jo gyvenimas atsižymi širdies ir budo grožybėmis. Kiekvienam žmogui, ypač sąnariams tautų kylančių iš dvasiško apmirimo, reikėtų įsistebėti į Petofi'o dvasios ir budo tvirtumą . . .

Vos truputį sutvarkęs, ima Petofi savo rankraštį po pažastim ir keliauja į Peštą parupinti koku nors budu spaudinimą savo raštų. Truputį jau atsižymėjusiam raštininkui Debrečino studentai sumeta šiek tiek pinigų. Atsiranda geras žmogus, prižadąs užmokėti senelei už užlaikymą per žiemą poėto, jeigu jis pats neišsigalėtų. Apie tą savo kelionę rašo Petofi.

— Kelias buvo man jau pažįstamas, jau ne pirmą sykį juoėjau, bet pataikiau prastą laiką. Buvo vasaris. Drabužiai visai nuplyšę. Pėščias, su keliais skatikais ir eilių sąsiuva kišeniuje. Tos eilės tai buvo visa mano viltis. Mąščiau sau teip: jeigu pasiseks man jas parduoti — gerai; jeigu ne — ir-g gerai, nės tada mirsiu badu arba sušalsiu . . . ir visam vargū bus galas. Vienas pats keliavau kalnais, nepatikau nė gyvos dvasios. Kiekvienas surado sau pastogę, nės oras buvo baisus. Vėtra ir ledai plakė man veidą. Ašaros, vėtros ir vargo išspausotos, šalo man ant skruostų. Visą sanvaitę teip bekeliaudamas atvykau į Peštą. Neišmaniau prie ko kreiptis. Niekam nerupėjau. Kam-gi ir rupėtų nuvargęs, nuskuręs komedijantas? Kišeniuje nė skatiko nebeliko. Iš galvos einancio žmogaus drąsumas nuvedė mane pas vieną iš galingiausių Vėngrijos vyrų. Gyventi ar mirti! Jis ėmė skaityti mano eiles. Jis tai leido jas spaudinti, per jį įgijau aš poėto vardą ir labai reikalingus man pinigus. Tas vyras, kursai mane nuo mirties išgelbėjo, kuriam tėvynė privalo buti dėkinga, jeigu aš jai savo darbais naudą atnešiau, yra Vėrōsmartry.

Nuo to laiko baigiasi poėto vargas, pasi-baigė kova už kasdieninį duonos kąsnį, bet nuliudimai neapleido jo sulyg grabo.

Rudenį 1848 metų jau pragarėjęs dainius pasizino su Julija Šendrey, mergina iš geros vietos. Nors Julija buvo labai išlavinta, daug skaičiusi, daug protavusi ir patyrusi, vienok didžiavosi savo augšta kilme ir buvo pilna tuštybės. Nenorėjo nuo pradžios išsizadėti visų turtų ir smagumų, kuriuos tikėjosi gyvenimas jai po kojomis kloseš. Pirmą sykį susitikusi su Petofi'u, rašo ji savo draugei.

— „Subatoje atvyko pas mus Petofi su savo draugais. Nereikalinga tau sakyti, kaip man buvo linksma. Bet įsistebėk! Aš pati nežinau kas su manimi . . . Tas nedorėlis Petofi! Kaip ims žiurėti, tai ir saugokis, kad širdis neužveiktų tą sausą šaltą sargą,

kurią žmonės protu vadina. Jeigu aš savęs taip gerai nepažinčiau, tikėčiau išsimylėjusi beesanti; bet turiu viltį, kad pereis. Nors drebu iš baimės, kad tas mano palinkimas nepavirstų į rimtą ir tikrą meilę! Tai būtų nelaimė! Išsimylėti į dainių, kuriam vos užtenka pinigų juodai duonai pirkti. Ar-gi tai būtų man baismė?“ —

Pamylėjęs iš visos širdies Julija, Petėfi negalėjo ilgai slėpti savo jausmų. Julija, užklausta, pasirodė šalta, aiškino Aleksandriui, buk jos tėvas niekad neleisęs jos tėkėti už neturtingo vyro, ir pagalios ji pati neturinti noro prisitaikinti prie vargo.

Bet jie dažnai suėdavo ir pamaži jausmas, kurio Julija bijojosi, apima ją taip, kad ji jau nebesibijo ir kovą su tėvu pradėti.

Tankiausiai Petėfi susitikdavo su Julija pas jos drauge, pas kurią ji vėl rašo.

(Toliaus bus.)

Tėvynės varpai.

Istorija apie tai, kaip „Lietuva“ pakibino „seseris“, o atsiliepė kunigo kišeniuje parapijos kasa. — Apie reikalą apstabdymo iškrypusių etiškai polemikų ir sulaikymą magiškų produkcijų su parapijos kasa. Apie sutvėrimą, kurio vardas Jurgis, o pravardė Sabas.

— Ar žinai ką — užkalbino mane išnetyčių sode Motiejų Padauža — Chicagos lietuvių protas pasileido.

— Na?

— Už savo pinigus lenkuoja Amerikoje lietuvių vaikus.

— Kaip tai?

— Mokinimui vaikų į lietuvišką parapijinę mokyklą kun. Kriaučiūnas pargabeno minyškas lenkes, visai nemokančias lietuviškai.

— Na tai kun. Kr. gaus premiją nuo mokslių valdžios, kuri jug pati ragina lietuvius lenkintis, kadangi lietuvius, vadinančius save lietuviais, kemsą į kalėjimą, o lietuviams, prikibusiems prie lenkų, nedaro nieko.

— Aš kalbu rimtai, o tu kas žin ką. Sakau, kad kun. Kr. parsigabeno seseris lenkes

— A, seseris? — čia nusišypsojau ir išymiai mirktelėjau. — Ko-gi tu nori? Tai dviguba nauda: ir kunigą apliuobs, ir vaikus pamokys. Jug ir D. Lietuvoje prabaščiai renkasi pvz. tokius vargamistras, kurie ir vargonus pakirkinia, ir prabaščiaus tvartus išmėžia, ir malkas sukerta, ir prie kitų dalykų klebonijoje patarnauja

— Et, nēr ka su tavim kalbėti. Tu šiandien perlinksmas, turėjo tau prisisapnuoti draugas, kuris netyčią išpildė pažadėjimą.

— Meldžiamas, pasakoji taip neįtikimą dalyką ir nori, kad aš rimtai svarstyčiau.

— Patirsi pats iš laikraščių.

— Na gerai. Sakai, kun. Kr. parsigabeno į mokyklą „seseris“. Jug mokykla ne kunigo, tik parapijos užlaikoma. Tai-gi ką sakė parapija? ką jos komitetas?

— Sakė tai, ką liepė kun. Kr. Ar tau rodosi, kad toks komitetas rupinasi apie parapijos reikalus, kad jis ką žino. Anaiptol. Didžioje Lietuvoje štai toki priežiūros bažnyčios sąnariai rodosi jau prabaščiaus pastumdėliai, avinai, ogi ten, Amerikoje — tikros žąšys.

— Klysti, brolau. Jug Chicagos lietuviškos parapijos komitetas gudrus, atskiria net tokius, kurių „nenori“ vadinti katalikais

— O negali atskirti kunigo kišenius nuo parapijinės kastos! — perkirto M. P.

— Dabar tai jau nieko nesuprantu. Ar tik tau, brolau, kartais protas nepasileido?

— Nebijok, Europos lietuvių protas nesileidžia ir dėlto taip pageidaujamas ant rinkų Maskolijos, Turkestano ir Siberijos. Prisėskime, tai papasakosiu visą istoriją.

Atsisėdome prie stalelio, o M. P. pradėjo pasakoti:

— Fräulein! Zwei Bier! Kunigas Kriaučiūnas, kaip sakiau, pargabeno į lietuvišką mokyklą „seseris“ lenkes, visai nemokančias lietuviškai. „Lietuva“ atsiliepė apie šitą peiktiną dalyką, nesutinkantį nė su reikalais parapijos ir skersai stojantį lietuvių visuomėgės reikalams. Kun. Kr. su savo žąsininiu komitetu pasiryžo priversti „Lietuvą“ tylėti. Reikalavo atšaukimo, tai šėip, tai taip protestą varė — beje, bučiau užmiršęs svarbiausią pasiteisinimo argumentą: pasakė, buk „sesers“ esančios lietuviškos — bet „Lietuva“ nenutilo ir da išrodė melagystę ano svarbiausio argumento. Tada kun. Kr. et Cie., išteisinimui, kad parkviestos lenkes tinka lietuvių vaikams mokinti, stvėrėsi paties redaktoriaus ypatos. Išvadžiojo, kad Šernas neprigulys prie parapijos, tai neturys tiesos kištis į jos reikalus, ir kad bažnytinis komitetas nenoris jį nė kataliku vadinti. Toliau prie argumentų prisidėjo išniekinimas Šerno ypatos ir sumonopolizuoti klerikalų rankose polemiski skraidymai, kuriuos liberalai priskiria prie denunciacijų veislės — mat, stengėsi taip nužementi Šerną akise svieto, kad išleistojas „Lietuvos“ susiprastų ir . . . toki nelabėli nuo laikraščio pašalintų. Tiems argumentams savo nepadarius, užsi puolė suėsti išleistoją „Lietuvos“, Olševskį. Išpradžių teipos-gi ėmės prie nužeminimo O. akise žmonių ir išdalino čekagiečiams atlitografavęs Olševskio laiską, kurio turinys vienok pačiam autoriui nekenkia nieko, o kompromituoja tik nesusiprantantį dalintoją to laiško. Nelaimė-

jęs nė čia, kun. Kr. ėmė gasdinti „Lietuva“: jeigu da „Lietuva“ nenustos peikusi jo lenkes mokintojas, tai nukirsės redakcijos langą, įsikisusi į šventorių, išmuryšs sieną ant redakcijos langų, kad nė saulės šviesa neprieitų, išleisęs savo laikraštį, įrengšęs agenturą laikraščių ir siuntinėjimo pinigų, įsteigšęs banką ir tt. Nė šmėkla visų tų egiptinių bausmių neišgasdino „Lietuvos“, nės ji pradėjo toliau judinti parapijos rokundas ir išjudino, juogiai kun. Kr., davęs parapijai *lenkiškas* seseris, pradangino iš parapijos kasos *lietuviškus* dolerius. Mat, „Lietuva“ pakibino „seseris“, o atsiliepė kunigo kišeniuje parapijinė kasa. Dėlto tur but kun. Kr. ir spyrėsi, kad „Lietuva“ nekibintų „seserų“ — čia M. P. nutilo, išgėrė alų ir, atsisveikinęs, nuėjo, palikdamas man užbaigti jo pasaką t. y. užmokėti už alų. Tai nieko, geram lietuviui ant tėvynės labo negaila nė dvidešimts skaitikų.

Graži istorija — maniau sau, parėjęs namo ir atradęs naujai prisiūstam pundelyje laikraščių, kad M. P. pasakojo teisybę, ne kiek daug nė praleido. Na, graži, kaip istorija, bet visai negraži, kaip apsireiškimas lietuvių gyvenime. O tokia istorija jug jau nė pirma. Visuose panašiuose atsitikimuos išlenda tapat priežastis, o tai saualninkavimas prabaščiaus, kuris įgavęs parapijoje neprubežiūtą patvaldytę, purto ne tik dvasias ir širdis parapijonų, bet ir jų savastį, doros tiesas prailiko tiktai kaip išdilusius dvylekčius dalinimui elgėtoms, o iš visuomenės balso tiesiog tyčiojasi. Ir tegul kas primis tokiam saualninkui skriaudą parapijos, trempimą doros arba užkenkimą visumenės reikalams — tuojaus mokintojas *meiles ir atleidimo* tampa sėtoju neapykantos ir keršto, pasekėjas parinktų Kristaus platinimui *sandoros ir teisybės* romių žuklių virsta į piratą, draskantį žmones pagautus ant teisybės kelio.

Amerikoje, kur parapijonys patys prižiuri savo reikalus, patys pasirenka kunigą, patys moka jam algą, toksai saualninkavimas kunigo galimas tiktai ant pamato parapijonų aklumo. Jug prie tokių sąlygų išmintingi parapijonys neprileistų nė saualninkui išdykauti, nė jo vergais nepastotų. Dėlto saualninkams ir rupi prilaikyti žmonių aklumą. Taspat aklumas neduoda žmonėms atskirti šventinybių nuo kunigo ypatos ir jo darbų. Dėlto saualninkas stengiasi lyginti save akise žmonių prie šventinybių, o užtiktas prie pikto darbo, tuoj pakelia riksmą: Žmonės katalikai! ana „bedieviai“ užsipuola ant šventinybių! — o žmonės tuoj ima griežti dantis ant „bedievių“, užsimiršę ir palikę prasikal-

tusį saualninką šalyje. Dėlto ir polemikoje saualninkas ne argumentais kovoja, o tiktai siundymu savo priešininko ir skelbimu pramanyto pavojaus dėl trempiamų šventinybių. Ne augštos doros reikia „didvyrio“, kuris ant žmonių aklumo stato savo valdžią ir pasisekima.

Pargabenimas į lietuvių mokyklą lenkių, nemokančių lietuviškai, tai jug toks aiškus paklydimas, kad ji lengvai būtų užtėmyjės ir „žąsinis“ anot M. P. komitetas, jeigu kas būtų sujudinęs jam smegenis. Taigi būtų buvę labai keista, jeigu to skandalio nebutų užtėmyjusi „Lietuva“, lietuviškas laikraštis, ir nebutų persergėjusi lietuvių visuomenė. Šiuo žygiu „Lietuva“ išpildė tiktai savo pareigą ir tai reikėjo padaryti visiems lietuviškiems laikraščiams, visai nesiklausiant kunigo Kr. cenzuros. O žiurėkite, kokią polemiką ištaisė kun. Kr. „Lietuvai“ — nė redakcijos langams neatleido! Kas būtų vienok pasidarę pikto kunigui Kr., jeigu būtų pataisęs savo paklydimą ir žmoniškai pateisinęs priežastis, privertusias parkviesti „seseris“ lenkes, o ne „brolius“ lietuvius? Rodosi, nieko pikto ir kiekvienas būtų pagerbęs kunigo Kr. ypatoje teisingą žmogų. O dabar? Nieko nepateisino, bet tik sukėlė aplink save tiek dulkių, juogiai pats jose turės uždusti.

Polemikas, kurių argumentai neturi nieko bendro su apsvarstomų dalykų, o kurių siekis ne išaiškinimas teisybės, o tik apdrabstymas priešininko, kad ir bjauriausiai purvais, semtais iš bet kokios balos, reiktų apstabdyti. Tai priguli nuo redaktorių, nuo jų takto ir išminties — tegul neprima tokių polemikų. Kadangi panašios viršminėtai polemikos ieseina tankiausiai iš kunigų laikraščių, tai tegul kunigai prisideda prie įvesdinimo į polemiką reikalaujamos etikos. Tegul jie ne tik nepritaria iškrypusioms etiškai polemikoms, kaip šiuo žygiu padarė „Rytas“, bet tegul atvirai atsiliepia priešais. Tylėjimas tame dalyke šviesesniųjų ir doringesniųjų kunigų neišteisinamas korporacijos prilygimais.

Magiškos produkcijos su išnykimu parapijinių kasų įėjo tiesiog į sistemą, kurios praigaistingos, papiktinančios pasekmės atsiliepia jau ne tik Amerikoje paveiksle skriaudos varguolių darbininkų, bet ir Europoje paveiksle nesmagių pasityčiojimų iš lietuvių ir negražių prikaišiojimų. Tai-gi ir mes, europiečiai, trokštame, kad užjuriniams mūsų broliams pasisektų apžeboti magikus. Pirmiausiai pridera patiems kunigams sulaikyti draugų rankas nuo magijos — jug čia jų garbė pastatyta ant pirmosios ugnies. Paskui pridera parapijonims prašalinti „žąsinius“

komitetus, o kasą pavesti žmonėms, kurie aiškiai atskiria svetimą savastį ir gerai atsimena „sekma prisakymą“. Sugavus-gi magiką, dirbantį su parapijos kasa „voltas“ — ar jis būtų kunigas, ar sinkorius, ar kriaučius, ar daktaras — pavesti tiesiog svietiškomis valdžioms. Chicagiečiai turi progą tai išbandyti ir man rodosi, tėmyjantis į rokundas ir ginčus, tas tikrai kelias užbaigimui šios istorijos lieka. Ant galo amerikiečiai gali išrasti sau parankesnę kelią tame dalyke, bet tegul ant manęs nerugvoja, kad aš kišuosi — ištikro turiu tiesą kištis į klausymą, peržengiantį siaurus parapijos rubežius, o atsiliepiantį ant lietuvių visuomenės.

Ant Nemuno kranto yra angšta graži vieta, kur girdėti gaidžiai iš trijų kampų: Augštaičių, Žemaičių ir Prūsų. Tai Sudargai. Tuose Sudarguose yra mokykla, o toje mokykloje mokintojas. Tas mokintojas vardu Jurgis, o Sabas jo pravardė (nesumaišykite su kitu mokintoju tospat pravardės). Tas Jurgis Sabas, iškeliavus Vonsiackiui persekioti spaudą voverių ir baltųjų zuikių šiauriose, nerimsta, kaip versis nutrauktas nuo motinos. Jau du kartu suskundė paviečio viršininkui vietinius zemsčius, kad jie nekratą žmonių, pas kuriuos esančios lietuviškos knygos, nors jis, Jurgis Sabas, tuos žmones zemskiams nurodęs jau ne vienkart. Net pats ėmėsi kratyti žmones. Bet-gi apie Sudargus atsilankė žandarų viršininkas su prokuratoriumi Jeigu Sudargų žmonės nesistengtų išvyti iš mokyklos žmogų teip suderptos sąžinės, tai parodytų tiktai, kad patys ne kam verti ir nesigaili savo vaikų. Sasnavos vyrai ana Marmą išbugdė — atsidurė ans net Mozurijoje. Tokių mokintojų paveikslus su trumpu išguldymu nuopelnų reiktų išsiuntinėti visur, kur jie gaus vietą — tegul visur eina paskui juos šešėlis jų pikta dėjystės, tegul visur žino žmonės, kokius gauna mokintojus ir į keno rankas paveda apšvietimą savo vaikų.

Peržvalga raštų.

Rankvedis senoviškos istorijos.

(Užbaiga.)

„Persų karalius Kambyzas lengvai pamušė faraonų šalį (525 m.) etc.“ pp. 20 ir 21. Nelengvai ir ne teip kvailai aigiptiečiai tapo užkariauti Kambyzo.

„Jie (pragudų gabesni aigiptiečiai) ne tik slėpė savo mokslą nuo kitų žemių gyventojų, ale ir nuo savo tautiečių“ p. 22. „Mokslą ir visokius kytrumus kunigai slėpė tarp savęs, turėjo savo sekretus“ p. 24. Be reikalo teip apkaltina gabesnius aigiptiečius ir kunigus. Teisybė, suradę raštą ir laikydami jį per

šventą daiktą, sergėjos, kad svetimsaliai jo neišmokytų, bet tautiečius mokino, kiek galėdami. Vaikai nuo mažų dienų mokinosi pirmamie, paskui mokyklose. Mokslą labai guodojo; „mylėk tėvą ir motiną, mylėk mokslą“ — mokino jaunikaičius Aigipte. Ne gimimas, ne protekcija, o mokslas davė tiesas užimt vietas, kad ir kuo augščiausias.

„Aigipte jau žiljo senovėj atsirado skyriai arba kastos tarp žmonių ir žemesnio skyriaus sąnarys niekad negalėjo iškilti į augštesnįjį“ p. 22. Ne teisybė! kastų nebuvo, o buvo luomai beveik toki pat, kaip Europoj iki pusės XIX šimtmečio. Nebuvo uždrausta iš vieno luomo persikelti į kitą, da labai guodojo vyrus, kuriems savo mokslu, dora ir darbais pasisekdavo persikelti į augštesnį luomą. Prie V dinastijos garsus Ti, iš prastų žmonių paeinantis, tapo vienu iš augščiausių valdininkų ir apsivedė su karaliaus duktere. Tokių paveikslų Aigipto istorijoje daug yra, per tai ir paprastam gyvenime tai turėjo tankiai atsitikt.

Ant p. 22 autorius paduoda žinią, kuri, teisybę pasakius, mums labiausia patiko iš visos knygutės: pasirodo, kad „tamsus žmonelės, stabmeldystėj paskendę, turėjo noroms nenoroms tikėt, buk faraonai stačiai nuo dievų paėina“, o pamatyti tuos faraonus galėjo tik „trindami nosia žemę“.

„Už gerą pildymą prideryšiu karaliaus laukė dieviška garbė po smert, t. y. . . . garbino, kaipo dievuką“ p. 24. Su koku-gi karalium tai atsitiko?

„Pagal aigiptiečių nuomonę kunigai turėję valią ne tik ant gyvųjų, bet ir ant numirusių, kuriuos galėję ant amžių laimingais padaryt“ p. 25. Tikra teisybė, bet ar tik aigiptiečių tokia nuomonė?

„Labai žymią vietą užėmė aigiptiečių kariumenėj jų raitarija“ p. 25. Teip buvo po Hyksosų užpuolimo, o pirmiau jokios „raitarijos“ negalėjo but, nės aigiptiečiai ir arklių visai neturėjo.

„Kasmet kožnas aigiptietis turėjo išduot skaitlių prieš paskirtus viršininkus, iš ko jis gyvena. Melagystė šiame atsitikime bausta smerčia“ p. 26. Autorius paduoda žinią, bet skaitytojas vargiai supras, ką turi reikšt ta žinia. O žinia yra štai kokia: aigiptiečiai mokesčius mokėdavo pagal didumą savo turto, pertai turėdavo viršininkams pasakyt ne iš ko gyvena, o tiktai ką turi, kad valdžia galėtų atsakantį mokesį uždėt; už melagystę šiame dalyke, t. y. už paslėpimą savo turto sunkiai bandė: ar mirtim, ar sunkiu priverstinu darbu (darbu prie karo), nės nekurie faraonai buvo visai atmainę bausmę mirtim.

Ant pp. 30, 31, 32 aprašytas tikėjimas aigiptiečių, bet tikra bėda su tokiu aprašymu,

pasirodo: ir „žinota apie tikrą Dievą, kuri garbino po vardu Ammono, t. y. Nematoms“, ir „kunigai ir viespataujančios kastos mokėjo išmislyt žmonėms visokius dievus“, ir „žmonės geriau mėgo matyt dievystę visokiuose aplink save daiktuose, ne kaip garbint neregimajį Sutvertoją“ ir tt. ir ant galo pagalios, „gal Apveizda daleido tokią bjaurią stambeldystę, kad parodyt, juog išmintingiausioji tauta, be žinios ir supratimo apie tikrą Dievą, nupuola teip žemai ir pasiduoda tokiems prietarams“. Neapsiimu spēt, ką Apveizda norėjo ar nori padaryt, bet žinau, kad, amžiams bėgant, tikėjimai mainosi; su aigiptiečiu tikėjimu ir-gi ta pati atsitiko: per tukstančius metų monotėiškas aigiptiečių tikėjimas, kurs mažai kuo skyrėsi nuo monotėiško žydų tikėjimo, besimainydams, sunyko ir ant galo išvirto į fetišizmą . . .

Babilioniečius ir assiriečius autorius aprašo iškart, ko jokiū budu negalima daryt: išeina begalinės painyklės, iš kurių rodosi, buk viena tauta nuo kitos mažai kuo skyrėsi.

Ant 34 p. autorius suklydo, paminėjęs užplaukimus semitų, o vėliau chaldejiečių, t. y. iš vieno užplaukimo padarė du. Toliau vėl klysta, skaitydams chaldejiečius per babilioniškus kunigus (p. 41).

Ant p. 44 autorius, minėdamas Assurbani-palio knygyną, stebisi, kad „pasakojimai apie sutvėrimą pasaulės, tvaną ir Babiliono bokštą stebėtinai sutinka su Biblijos aprašymais, nors rašyti keliais šimtais metų prieš Mai-žiešių“. Mes-gi visai nematome, ko čia stebėtis: legendariški chaldejieški poematai buvo garsus pas visokias žilos senovės tautas, žinoma ir pas žydus, kurie, — kaip aiškiai matyt iš Biblijos, — turėjo tankius susinešimus su babilioniečiais; pertai jokių dyvų nēr, kad legendariški žydų pasakojimai beveik identiški su ištraukomis iš minėtų poematų. Chaldejieškos legendos net ir graikus pasiekė.

Iš istorijos persų ir medų patiriame tik pasakas (pp. 51—58).

Ant pp. 59—63 istorija žydų, kuriuos autorius ne tingi per daug išgirt. Pasirodo, kad „žydų valstija buvo pirmiausia respublika“, „šita tauta daug didesnę įtekme turėjo ant visuomeniškos istorijos, nei visos kitos tautos“, tuo tarpu „jokių mokslų ir dailių išgvildenimu žydai negali pasigirt“. Na, ir suprask autorių!

Iš kynų istorijos patiriame tiktai, kad karalius Che-Huang-te pergalėjo hunnus ir mongolus ir pastatė garsią kynišką sieną.

Iš Indijos istorijos nieko ne patiriame. Randame-gi, kad „ariu tikėjimas buvo politiškias, kuris su laiku persikeitė į panteizmą“, o „panteizmas laiko Dievą už pasaulės dušią,

pertat viskas, ką mes matome, suuođziame ir jaučiame, anot panteistų, esą dievu“ p. 64. Ant pp. 64 ir 65 autorius trumpai pasakoja apie Budhą ir budhistų tikėjimą, bet sunku suprast, kas tai per vienas tas Budhos mokslas ir kodėl jis teip prasiplatinęs; jug Budhos mokslą beveik trečia dalis viso svieto žmonių išpažįsta, tai turbūt vertėjo šiek-tiek žmoniškiau jį išgulyt. Bet kaip tik „Rankvedyj S. Ist.“ užaina kalba apie tikėjimus, tai autorius pradeda visaip painiot: autoriui vertėtų geriau suprast ir žinot apie tikėjimus!

Apskritai sakant, nors autorius tvirtina, kad „tikrą prasmę visuotinos istorijos tik Betlejuje prašvitusios Jokubo žvaigždės šviesoj suprast galima“ p. 62, priseina pripažint, kad autorius visai visatinos istorijos nesupranta, ir „Rankvedj S. Ist.“ jokiū budu negalima pripažint mokslisku istorijos rankvedžiu. D.

Juodkalknis.

(Užbaiga.)

Įstatymiszkiems užnamymams kun. Danieliaus neteko išszpildyti. Išdalintų knygelių su įstatymais nieks nesuprato, nės maž-ko visi nemokėjo skaityti ir mokintis nenorėjo, nežiurint į įkurtas kunigaikišcio mokyklas. Juodkalkniečiai buvo visi labai atšalė prie mokslo ir visi geri užnamymai kun. Danieliaus atnešė priešingą vaisių ir gimdė vis nepakakintųjų.

Tai buvo 13 spalijų 1860 m. Ant krantų upės Katarroje stovėjo vakare kun. Danielius su savo žmona Darinka. Kunigaikštis paliepė prirengti laivą, nės rengės perplaukti į kitą pusę . . . Jau atsisėdo į laivą . . . Umas šuvis, ir kun. Danielius parkrito ant rankų savo numylėtos Darinkos, tik surikęs: „O, Jezau! kas čion yra?“ Čion buvė keli tarnai puolė jieškoti žmogžudžio ir tuoj jį nutvėrė; tai buvo vienas iš išvartų iš tėvynės, kurie nekentė kunigaikščio už jo naujus įvedinėjimus.

Mirtinai suzeistą Danielių įnešė į triobą. Ir ilgai dar naktį mirštantis valdytojas kalbėjosi su savo žmona Darinka, kuri ašaras liedama, klausė žodžių vyro, giliai įsitėmdama juos. Tą pačią naktį numirė Danielius. Ant rytojaus jo kuną nunešė su didžia iskilme į m. Cetyniją. Prieš kunigaikščio rumą Darinka paliepė sustoti. Čion prieš susirinkusias gaujas žmonių ta energiška duktė trijestiečio prekėjaus, išvilksusi į kunigaikštienės rubus, nuėmė ženklus valdzios nuo veliono vyro ir, užkabinus juos ant krutinės jo broliavaikio Mikitos Mirkos, tarė teip: „Pildau paskutinį norą mirusio kun. Danieliaus I.

o mano vyro ir viešpaties, ir apskelbiu paveldėtoju "musų broliavaikį, Mikitą ir Mirką! Tau-gi, Mikita, pavedu ženklus velionio kunigaikščio, vildamasi, kad nešiosi juos ant garbės ir naudos savo tautai. Tinkanciai žengk pėdomis savo dėdžio ir buk naudingų tėvynei. Tegul Dievas užlaiko mums ant daugel metų mūsų viešpatį ir kun. Mikalojų I.!" Čion visi balsiai sušuko: „živio!“ (šveikas!) Tas energiškas Darinkos žingsnis, mirštančio Danieliaus įsakytas, perkirto visus priešingus judėjimus, kurių galima buvo laukti iš pusės nepakakintųjų.

Jaunas kun. Mikita, iki šiai dien' viešpataujasis Mikalojus I., da labiau išplatino savo krašte europėjiškus papročius ir zengia pirmyn taku Negošų, vedančių ant išsiliuosavimo nuo turkų įtekmės ir ant pakėlimo dorisko ir medegiško žmonių buvio. Pirmas siekis Mikalojaus I. puikiai nusidavė, nės ant Berlyno kongreso buvo galutinai pripažinta Juodkalnio neprigulmystė nuog Turkijos, juodkalniečiams buvo pripažinta laisvė tikėjimo ir lygumas visų be skyriaus, kas link lygumo politiškų tiesų. Ir pati teritorija krašto tape padidinta iki 9,030 skersinių km., pirma-gi toji buvo tikrai 4,315 km.

Mažiau vaisiaus ikišiol laik atnešė antras siekis kun. Mikalojaus. Iš vienos pusės šiurkštus budas vietinės gamtos, iš kitosgi tolydinė amžina kova su pagonimis išspaudė ant Juodkalnio gyventojų ženklą šiurkštumo; už tai-gi žmonės tie paliko visiškai neįjautrus prie europėiškos kultūros. Mikalojus I. da rado tarpe savo padonųjų tokius čė budus, kaip nukirtimas galvos sugautam priešui ir užmovimas jos ant virpčio, kaip šaudymas nedėldieniais į pakabintą prieš cerkvę turką, ir tt. Mikalojus I. išdavė naujus, rimtesnius įstatymus, paliepęs juos sustatyti profesoriumi Bogišičui. Dabar jau gyvenimas juodkalniečių tapo maž-daug panašus į visumėnišką civilizuoatų žmonių gyvenimą.

Tai, vyrai, tauta, kuriai iš tikro prigūli garbės vainikas! Ji per kelis amžius rimtai ir drasiai kovojo su priešiais už brangią savo laisvę ir iki šiai dien nėkad os nenorėjo nulenkėti galvas prieš pergalėtojus! Da labjaus nusistebėsime juodkalniečių narsumui, jeigu primšime čion, kad jų — tik saujalė: iš viso arti pusantro milijono žmonių, Turkijoje-gi skaitosi apie 20 milijonų žmonių. Čionai mes matome, kad ir nedaugelis vyrų, bet augštai guodojančių laisvę ir karštai mylinčių tėvyne, gali pasiekti tai, ko stengėsi, jeigu tikrai gyvuos tarp jų vienybė, sutikimas ir pilnas atsidavimas savo darbu. *Siaulėniškis.*

Atsakymai.

Bugieniui, *Satrijos Raganai, Pagaiškėviui, J. iš F.* „Nulindimo dukte“, „Nusidėjeliai“ teko „Lietuvai“; „Apysaka apie baltą jautį“, „Pirmas pabučiamas“, „Kultura ir mislis“ teko „Vienybei“.

Ts. „Miškas užia“ jau kartą mus spaudinta.

Apgarsinimai.

„Vienybė Lietuvnių“.

Literatūros, mokslo ir politikos nedėlinis laikraštis. „Vienybė“ išaina kas seređa. Kaštuoja ant metų Amerikojo 2 dol., į užmarę 3 dol.

Adresas: J. J. Pauksztys & Co., 224 & 226 East. Main Str. Plymouth, Luzerne Co. Po.

„Lietuva“

nedėlinis laikraštis.

Išaina Chicagoje kas subata. „Lietuva“ kaštuoja ant metų 3 dol. Kas abu doliarus užsimoka iš viršaus, gauna knygele, už 50 c., dovanų. Kas užsimoka 1 dol., gauna knygele už 25 c. Knygele gali sau išsirinkt iš mūsų katalogo kas kokią nori, kad tik nebrangesnė per 50 c. o prisiusime dykai.

Adresas:

A. Olszewskis,
924 33rd Sub-Sta. Nr. 60. CHICAGO ILL.

Išėjo iš spaudos Dr. Kudirkos sudėstytas Valcas vadinamas

„Nemuno Vilnys“

su autoriaus portretu ir paveikslu Nemuno. Galima pirkti pas J. Lapiną, Tilžėje. (50 kap.)

Piningus ir laiškus į Varpo (ir Ukininko) redakeiją siunčiant, reikia šitoksai adresas padėti:

Hrn. J. Lapinas, Tilsit (Ostpr.)

Knygos parsiusotos į redakeiją.

„Hygijena“. Šerno parengtą. Chicagoje spaudintą. Prekė 70 kap.

Turiny.

Neramus kaimynai. — Polytiškas Europos išsitubulinimas XIX amžiuje. — Vilkai. — Kaip Petūf tarnavo tėvynei. — Tėvynės varpai. — Peržvalga raštų: Rankvedis senoviškos istorijos. (Užbaiga.) — Juodkalnis. (Užbaiga.) — Atsakymai. — Apgarsinimai. — Knygos parsiusotos į redakeiją. — Adresas.